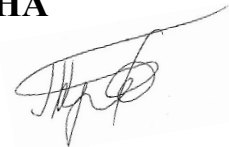

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КРАВЧИНА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378:159.955.4:[316:81'243(043.5)

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У
ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Реферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Тернопіль – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант доктор педагогічних наук, професор
СОРОКА Ольга Вікторівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної
педагогіки.

Опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ВОЛКОВА Наталія Павлівна,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»,
завідувач кафедри психології та педагогіки;
доктор педагогічних наук, професор
МИКИТЕНКО Наталія Олександрівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри іноземних мов для природничих
факультетів;
доктор педагогічних наук, професор
ОНИПЧЕНКО Оксана Ігорівна,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія» Харківської обласної ради,
професор кафедри соціальної роботи.

Захист відбудеться 29 травня 2026 р. о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради з присудження наукового ступеня доктора наук Д 58.053.01 Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (24 аудиторія (другий поверх головного корпусу), вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.tnpu.edu.ua> та в науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Реферат розіслано 28 квітня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Галина МЕШКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Прискорені темпи науково-технічного прогресу, зростання ролі міжнародного співробітництва у різних сферах життєдіяльності суспільства вимагають від випускників закладів вищої освіти відповідного рівня володіння іноземними мовами. При цьому сучасні швидкозмінні умови професійної діяльності, особистісно орієнтована парадигма освіти з її спрямованістю на самоосвіту й саморозвиток кожного здобувача зумовлюють необхідність формування у майбутніх фахівців здатності постійно вдосконалювати свій рівень іншомовної підготовки на основі самоаналізу і рефлексії. Іноземні мови стають все більш затребуваними у зв'язку з інтеграційними процесами України та ЄС, необхідністю володіння англійською мовою фахівцями усіх сфер діяльності, особливо працівниками соціономічних професій.

Інтерес до проблеми професійної, а для представників соціономічних професій – педагогічної рефлексії пояснюється низкою тенденцій сучасної культури: ускладненням пізнавальної діяльності, розвитком форм моделювання інтелектуальних процесів, усвідомленням комунікативної природи наукового знання, розвитком зворотних зв'язків у соціальній сфері, примноженням механізмів соціальної та культурної інтеграції. Поняття «рефлексія» у широкому сенсі використовують для позначення актів самосвідомості, самопізнання, самоаналізу, тобто здатності людини усвідомлювати себе, внутрішні процеси і стани, причинно-наслідкові зв'язки, результати й способи навчальної / професійної діяльності. З огляду на те, що рефлексія розглядається як особливий процес і як загальний принцип дії, можна стверджувати, що ця категорія має специфічні характеристики, які доцільно використовувати в педагогічній практиці для підвищення результативності іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Педагогічну рефлексію визначають як компонент професійної рефлексії фахівців соціономічних професій, оскільки соціономічні професії (в предметній системі «людина–людина») часто охоплюють педагогічну складову, коли діяльність передбачає навчання, виховання, розвиток або соціалізацію особистості. Саме тому педагогічна рефлексія набуває особливого значення у таких соціономічних професіях, як соціальні працівники та психологи, чия діяльність має консультативний, терапевтичний, виховний і гуманістичний характер. У межах професійної діяльності фахівців соціальної сфери здійснюється аналіз поведінки клієнтів, їхніх міжособистісних взаємодій, корекція конфліктного спілкування тощо. Аналіз наявних досліджень виявляє деяку суперечність, яка полягає в тому, що професійна діяльність за своєю природою є рефлексивною, а рефлексія як педагогічна категорія розроблена недостатньо. Педагогічна рефлексія зумовлює інтенсивність упровадження нововведень фахівцями соціономічних професій, сприяє глибшому осмисленню власного досвіду та усвідомленню прийомів професійної майстерності, без чого неможлива творча діяльність у сучасній соціальній сфері.

До останнього часу в закладах вищої освіти більше уваги приділялося спеціальним дисциплінам, що забезпечують теоретико-методичну підготовку майбутніх фахівців, і набагато менше уваги – розвитку людини як суб'єкта життєдіяльності. Наявна ситуація негативно позначається на формуванні образу

«Я», педагогічної рефлексії й особистісному зростанні майбутнього фахівця. Роботу з розвитку адекватного уявлення про себе як суб'єкта життєдіяльності доцільно здійснювати на етапі професіоналізації, у процесі навчання в закладах вищої освіти, коли Я-концепція перебуває на стадії формування і потреба в отриманні інформації про свої індивідуальні особливості є актуальною для майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Студентський вік є сенситивним періодом для формування здатності до рефлексивного аналізу та саморегуляції розумової діяльності. Це зумовлює актуальність проблеми формування рефлексії здобувачів вищої освіти. Майбутні фахівці соціальної сфери часто відчують труднощі під час виконання професійно орієнтованих завдань, переосмисленні власного досвіду, плануванні та реалізації індивідуальної траєкторії професійного зростання.

Рефлексивна складова навчальної діяльності є одним із важливих механізмів, що дають можливість здобувачам вищої освіти соціономічного профілю домагатися усвідомленого засвоєння теоретичних знань, формування на цій основі практичних умінь і навичок для майбутньої професійної діяльності. Окрім цього, рефлексія допомагає студентам краще зрозуміти себе, проаналізувати власний процес мислення, будучи, з одного боку, засобом його самоорганізації, а з іншого – способом досягнення усвідомлених дій, що сприяє оптимізації процесу іншомовної підготовки.

Інтенсифікація іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю досягається не лише через оптимізацію змісту навчального матеріалу, а й завдяки інтеграції рефлексивних механізмів у структуру навчального процесу. Ефективність іншомовної підготовки підвищується через поєднання різних форм, методів, технологій і засобів навчання – інтерактивних, комунікативних, тренінгових – з урахуванням індивідуальних пізнавальних стилів і професійних орієнтацій студентів. При цьому ключовим чинником реалізації сучасної освітньої парадигми виступає педагогічна рефлексія, яка забезпечує усвідомлення здобувачами вищої освіти власних навчальних стратегій, аналіз труднощів, переосмислення досвіду іншомовної взаємодії та перенесення здобутих умінь у майбутню професійну діяльність.

Проблема професійної підготовки фахівців соціономічного профілю стала предметом вивчення зарубіжних (А. Бандура, Л. Домінеллі, Д. Колб, Дж. Мезіроу, М. Ноулз, М. Пейн, К. Роджерс, Н. Томпсон, К. Хілі, Д. Шон та ін.) та вітчизняних (К. Біницька, Т. Браніцька, Н. Волкова, С. Калаур, Г. Кузан, В. Кузьменко, Н. Лупак, О. Онипченко, Л. Петришин, Н. Слюсаренко, О. Сорока, В. Степаненко, Г. Терещук та ін.) учених.

Дослідження теоретичних і прикладних аспектів фахової підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери характеризуються різними науковими підходами та напрямками. Йдеться про особливості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти (О. Карпенко); підготовку соціальних працівників до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього середовища університету (І. Савельчук); формування готовності майбутніх психологів до роботи із сім'ями підлітків у процесі професійної підготовки (Т. Кобилянська); формування готовності майбутніх

психологів до консультативної діяльності у процесі фахової підготовки (Н. Байбекова); характеристику теоретичних і методичних засад природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти (В. Білик); формування у майбутніх психологів готовності до професійного самовдосконалення (О. Затворнюк); аналіз педагогічних умов професійного самовдосконалення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки (Л. Смалиус), формування професійної самосвідомості майбутніх психологів (В. Шахов).

Актуальні проблеми комунікативного навчання та іншомовної підготовки досліджували зарубіжні (С. Андрюс, О. Баренфангер, С. Бакс, А. Кохен, Дж. Неттен, М. Порто та ін.) та вітчизняні (М. Вахнован, Н. Вовчаста, Н. Івасів, Л. Морська, О. Мусійовська та ін.) вчені. Особливу наукову зацікавленість викликають дослідження, присвячені іншомовній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. К. Павелків, зокрема, вивчала теоретичні й методичні засади іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах освітнього середовища університету; В. Краснопольський досліджував іншомовну підготовку студентів нефілологічних спеціальностей на основі створення і використання Web-технологій.

У контексті окресленої проблеми виконано низку досліджень, у яких знайшов своє відображення такий напрям, як зв'язок навчання іноземної мови з професійною підготовкою здобувачів вищої освіти соціономічного профілю (А. Веремчук, Н. Микитенко, О. Пришляк, О. Требик та ін.). У теоретичному плані дослідження опирається на положення про іноземну мову як складне системно-рівневе утворення, за допомогою якого формується понятійне мислення людини й способи людського спілкування, соціалізації та залучення людини до культурно-історичних цінностей (Дж. Брунер); сучасні підходи до вивчення іноземних мов (К. Гнатик, М. Князян, І. Трубенко, І. Шилінська).

Феномен рефлексії досліджували О. Воронова, А. Іващенко, І. Княжева, О. Кравців, М. Марусинець, І. Мельничук, В. Степаненко та ін. Цікаві наукові розвідки рефлексії представлено в дисертаційних дослідженнях. Так, О. Андрющенко вивчала особливості розвитку рефлексивних умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти; Я. Бугерко акцентувала увагу на психологічній динаміці розгортання рефлексивних процесів у модульно-розвивальному освітньому циклі; О. Зімовін розглядав рефлексію та креативність як чинники саморозвитку особистості на різних етапах життєвого шляху; С. Немченко досліджував теоретичні й методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління; Т. Палько схарактеризувала психологічні особливості розвитку рефлексії вчителів в умовах післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз різних видів рефлексії представлено в дисертаційних дослідженнях. Так, А. Іващенко акцентувала увагу на дослідженні професійної рефлексії як механізму саморозвитку майбутніх психологів; Т. Опалюк вивчала дидактичні засади формування соціальної рефлексії майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін; Ч. Цзінцзін розробив методіку формування мистецької рефлексії майбутнього вчителя музики в процесі вокального навчання; М. Васильєва досліджувала процес формування професійної рефлексії майбутніх соціальних

працівників у класичному університеті; Н. Бойченко проаналізувала етичні цінності сучасної університетської освіти в контексті філософської рефлексії.

Педагогічна рефлексія представлена науковими дисертаційними розвідками О. Куліди, котра вивчала педагогічну рефлексію як спосіб моделювання особистісного самовизначення майбутнього бакалавра права; Н. Сенчиної, котра досліджувала формування педагогічної рефлексії вчителів гуманітарних спеціальностей у післядипломній освіті.

Звернення до сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчить, що теоретичні питання формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки недостатньо відображені у науковій літературі та фактично не були об'єктом науково-педагогічних досліджень.

Актуальність проблеми загострює й необхідність розв'язання низки *суперечностей*:

- *на соціально-освітньому рівні* – між суспільною потребою у висококваліфікованих фахівцях соціономічного профілю, здатних до професійної саморефлексії, критичного осмислення власної діяльності та міжособистісної взаємодії в умовах іншомовного професійного спілкування та відсутністю цілісної й науково обґрунтованої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки;
- *на науково-теоретичному рівні* – між значною кількістю наукових досліджень, присвячених феномену рефлексії загалом, і недостатньою розробленістю поняття «педагогічна рефлексія» саме в контексті професійної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, зокрема в умовах іншомовної освітньої діяльності;
- *на науково-методичному рівні* – між необхідністю чіткого визначення компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю та відсутністю у педагогічній науці уніфікованого діагностичного інструментарію, що дав би змогу комплексно оцінювати її сформованість у процесі іншомовної підготовки;
- *на концептуально-організаційному рівні* – між широкими потенційними можливостями іншомовної підготовки як середовища формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю та інертністю традиційно організованого освітнього процесу у закладах вищої освіти, зорієнтованого переважно на предметоцентризм, репродуктивне засвоєння знань і недостатню увагу до рефлексивних механізмів професійного розвитку особистості;
- *на технологічно-практичному рівні* – між визнанням значущості інноваційних, психологічно орієнтованих і рефлексивно спрямованих технологій у процесі іншомовної підготовки та недостатнім рівнем готовності викладачів іноземної мови й здобувачів вищої освіти до їх системного й

цілеспрямованого використання для формування педагогічної рефлексії фахівців соціономічного профілю.

Отже, актуальність зазначеної проблеми, недостатній рівень її вивчення у психолого-педагогічній науці, необхідність подолання названих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах теми науково-дослідної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретичні й методичні засади професійної діяльності та підготовки фахівців соціономічних професій» (державний реєстраційний номер 0123U104172). Тему дисертації затверджено (протокол № 5 від 24.10.2023 р.) й уточнено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 5 від 28.10.2025 р.).

Об'єкт дослідження – іншомовна підготовка здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

Предмет дослідження – система формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу сутності і генези феномену «рефлексія», специфіки педагогічного компонента діяльності фахівців соціономічних професій визначити компоненти та конкретизувати критерії, показники і рівні сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

2. Обґрунтувати систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки та розробити модель її реалізації.

3. Виявити організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

4. Розробити навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

5. Експериментально перевірити ефективність запропонованої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Концепція дослідження. У дисертації визначено концептуальні засади формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, які передбачають обґрунтування методологічного, теоретичного і технологічного концептів.

Методологічний концепт передбачає, що формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю доцільно здійснювати з урахуванням положень комплексу основних (гештальт, суб'єктно-діяльнісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивно-діяльнісного, системного, комунікативного, компетентнісного) і допоміжних (аксіологічного, індивідуально-творчого й міжкультурного) підходів, принципів (загальнопедагогічних і специфічних), що дає змогу визначити перспективність діяльності на засадах неперервності й ступеневості. У комплексному поєднанні вони забезпечують формування у здобувачів вищої освіти компонентів вищеозначеного феномену: мотиваційного, змістово-діяльнісного, результативного.

Теоретичний концепт базується на класичних і сучасних положеннях педагогічної теорії, визначає систему психолого-педагогічних ідей, вихідних категорій, основних понять, оцінок, дефініцій («рефлексія», «педагогічна рефлексія», «формування педагогічної рефлексії фахівців соціономічних професій», «рефлексивно-діяльнісний підхід», «педагогічна система», «рефлексивна компетентність», «професійна діяльність фахівця соціономічного профілю», «організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», «рефлексивне освітнє середовище», «формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», «модель системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», «сформованість педагогічної рефлексії», «соціально-психологічна імпровізація»), що виявляють розуміння сутності та структури процесу формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, розкривають зміст і сприяють розробці системи формування означеного феномену.

Технологічний концепт визначає етапи і послідовність упровадження організаційно-педагогічних умов, а також створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища у процесі іншомовної підготовки, інтеграцію традиційних та інноваційних форм, методів, технологій і засобів навчання; розкриває особливості моніторингу ефективності процесу формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, порядок коригування мети і завдань, змісту, компонентів (мотиваційного, змістово-діяльнісного, результативного), критеріїв (мотиваційно-сміслового, когнітивно-процесуального, рефлексивно-емотивного), показників, методів діагностики й рівнів (низького, середнього, високого) сформованості педагогічної рефлексії. Формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки здійснюється на етапах (рефлексивно-оцінювальному, активізації особистісного сенсу, діяльнісному) у процесі викладання дисципліни «Іноземна мова (англійська)», проведенні комплексу тренінгів (рефлексивного; саморегуляції; кінотренінгу; тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок) і рефлексивного практикуму.

Окреслені концепти стали підґрунтям для формулювання **гіпотези**, яка виражена у припущенні, що ефективність формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі іншомовної підготовки

значно підвищиться за умови реалізації відповідної педагогічної системи, структурними компонентами якої є методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний, оцінно-результативний блоки, а результатом – педагогічна рефлексія здобувачів вищої освіти соціономічного профілю з чітко визначеними критеріями, показниками і рівнями сформованості. Означені елементи системи функціонують в органічній цілісності, орієнтовані на забезпечення якісної іншомовної підготовки.

Загальна гіпотеза конкретизована у **часткових гіпотезах**:

1. Підвищення ефективності іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю можливе за умови реалізації авторської концепції формування педагогічної рефлексії, що ґрунтується на інтеграції рефлексивних методів, тренінгових та інноваційних технологій в освітньому процесі.

2. Формування педагогічної рефлексії у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю є динамічним керованим процесом, що потребує комплексної реалізації спеціально створених організаційно-педагогічних умов, які забезпечать ефективне функціонування педагогічної системи, а саме: використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю; організація діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу в полісуб'єктному контексті; створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища з активним залученням до нього здобувачів вищої освіти соціономічного профілю).

3. Підвищення рівня педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю залежить від узгодженості розвитку її структурних компонентів (мотиваційного, змістово-діяльнісного та результативного) у процесі іншомовної підготовки.

Методологічну основу дослідження становлять: система філософських знань про наукові теорії, структуру та сфери застосування різних методів пізнання, зокрема формалізованих методів; основні положення й теоретичні засади підготовки здобувачів вищої освіти соціономічних професій на основі моделювання освітніх процесів; концепції методологічних підходів (ґештальт, суб'єктно-діяльнісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивно-діяльнісного, системного, комунікативного, компетентнісного, аксіологічного, індивідуально-творчого, міжкультурного); а також загальнопедагогічні та специфічні принципи розробленої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Дослідження здійснено на основі концепції цілісності професійної підготовки кадрів у закладах вищої освіти та побудовано з урахуванням положень Конституції України, законів України, нормативних документів Міністерства освіти і науки України щодо організації освітнього процесу, зокрема стандартів вищої освіти за спеціальностями 231 «Соціальна робота» та 053 «Психологія», а також положень професійних стандартів (зокрема «Фахівець із соціальної роботи») й Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України, що регламентують зміст і специфіку професійної діяльності фахівців соціономічної сфери.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці, присвячені: вивченню рефлексії (О. Андрющенко, Я. Бугерко, Н. Волкова, О. Зімовін, С. Немченко,

Т. Палько та ін.); іншомовній підготовці (М. Вахнован, Н. Вовчаста, Н. Івасів, Н. Микитенко, Л. Морська, О. Мусійовська та ін.); професійній підготовці здобувачів вищої освіти соціономічного профілю (Н. Байбекова, В. Білик, О. Затворнюк, С. Калаур, О. Карпенко, О. Онипченко, І. Савельчук, І. Нікішина, О. Пришляк, О. Проніна та ін.); теорії моделювання педагогічних систем (В. Богобоящий, І. Кульчицький, А. Лопатьєв та ін.); організації освітнього процесу (Г. Мешко, Г. Терещук, В. Чайка та ін.); проектуванню змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (О. Безпалько, Н. Волкова, А. Капська, І. Козубовська, І. Мельничук, О. Онипченко, С. Харченко та ін.); теорії й практиці формування педагогічної/ професійної рефлексії (М. Васильєва, А. Іващенко, О. Куліда, М. Марусинець, Т. Опалюк, Н. Сенчина, В. Чайка та ін.); теоретичним засадам модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних освітніх технологій (А. Береснев, В. Безлюдна, Д. Вербівський, І. Зязюн, Л. Пироженко, О. Пометун, О. Янкович та ін.).

Для вирішення сформульованих у дослідженні завдань використовувалися **методи дослідження**: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, прогнозування, класифікація – для визначення сутності базових понять дослідження; теоретичний аналіз категорій і понять (порівняльний), моделювання – з метою розробки моделі системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки; систематизація отриманої інформації – для формулювання висновків дослідження; *емпіричні*: спостереження; діагностувальні методи (анкетування, тестування, самооцінювання вмінь, виконання практичних завдань на основі розроблених кейсів, методика визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії, опитувальник емпатії, методика визначення рівня саморегуляції, адаптовані відповідно до мети та завдань дослідження) – для визначення рівнів сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) – для перевірки ефективності розробленої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки; *математичної статистики* для встановлення кількісних та якісних взаємозалежностей між досліджуваними явищами й процесами для доведення достовірності отриманих результатів (критерій Колмогорова-Смірнова).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в Хмельницькому національному університеті, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Волинському національному університеті імені Лесі Українки, Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка. До експерименту на різних етапах дослідження залучено 281 здобувач вищої освіти спеціальностей «Соціальна робота» й «Психологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 22 соціальних працівників і 27 психологів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше*:

обґрунтовано концепцію формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що базується на теоретичному, методологічному й технологічному концептах;

змодельовано, обґрунтовано та експериментально перевірено систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що представлена у формі взаємопов'язаних між собою блоків: 1) методологічно-цільового (мета; завдання; методологічні підходи (гештальт-підхід, суб'єктно-діяльнісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивно-діяльнісний, системний, комунікативний, компетентнісний, аксіологічний, індивідуально-творчий, міжкультурний); загальнопедагогічні (системності, гуманізації, професійної спрямованості, науковості, мовленнєво-розумової активності, функціональності, ситуативності та індивідуалізації, предметності, рефлексивності, дослідницької спрямованості, моделювання рефлексивного середовища, активності учасників, творчої позиції, діалогічності) і специфічні (професійно-особистісного авансування, креативності професійної поведінки, самовдосконалення, активності та свідомості) принципи); 2) змістовий (сутність педагогічної рефлексії; етапи її формування та освітні компоненти); 3) операційно-процесуальний (форми (методична майстерня, рефлексивний практикум, рефлексивний тренінг, кінотренінг, тренінг формування й розвитку комунікативних умінь і навичок, тренінг саморегуляції); рефлексивні методи і прийоми; інноваційні технології («навчання в команді», «проектна технологія», «веб-квест», «сабджект семпл», «мовне портфоліо» «технологія організації індивідуальних освітніх траєкторій», «Дальтон-технологія», «кейс-технологія», тандем-технологія); етапи іншомовної підготовки (рефлексивно-оцінювальний; активізації особистісного сенсу; діяльнісний)); 4) оцінно-результативний (компоненти педагогічної рефлексії; критерії, показники та рівні її сформованості й результат) блоки; розроблено графічну модель системи;

виокремлено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки (використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю; організація діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу в полісуб'єктному контексті; створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища з активним залученням до нього майбутніх фахівців соціономічного профілю);

– удосконалено:

визначення *термінів* «рефлексія», «педагогічна рефлексія», «формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічних професій», «рефлексивно-діяльнісний підхід», «рефлексивна компетентність», «професійна діяльність фахівця соціономічного профілю», «організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», «рефлексивне освітнє середовище», «формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки», «модель системи формування

педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки»;

компоненти (мотиваційний, змістово-діяльнісний, результативний), критерії (мотиваційно-смісловий, когнітивно-процесуальний і рефлексивно-емотивний), показники й схарактеризовано рівневу шкалу (високий, середній, низький рівні) сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

Дістали подальшого розвитку теоретичні й методологічні засади використання тренінгових технологій для оновлення іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що:

– розроблено і впроваджено навчально-методичне забезпечення формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю (оновлено зміст курсу «Іноземна мова (англійська)» інноваційними формами, рефлексивними методами (діалог, рефлексивна дискусія, рефлексивний полілог, «рефлексивне коло», «ланцюжок побажань», рольові ігри), інноваційними технологіями («навчання в команді», «проектна технологія», «технологія організації індивідуальних освітніх траєкторій», «веб-квест», «сабджект семпл», «мовне портфоліо», «Дальтон-технологія», «кейс-технологія», «тандем-технологія»), рефлексивними прийомами («Аргументація власної поведінки», «Три М», «Кластер», «Плюс–мінус–цікаво», «Мій різнокольоровий настрій», «Смайлик»);

– розроблено, впроваджено й доведено ефективність тренінгів англійською мовою (рефлексивного, саморегуляції, кінотренінгу, тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок);

– запропоновано критеріально-діагностичний інструментарій для оцінки рівня сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

Теоретичний, методичний і технологічний матеріал, інтегрований у цьому дослідженні, може бути використаний науково-педагогічними працівниками ЗВО у процесі створення освітніх програм, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних комплексів, для розробки вибіркових дисциплін з окресленої проблематики, проведення курсів підвищення кваліфікації фахівців соціономічного профілю.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 1/294 від 18.09.2025 р.), Хмельницького національного університету (довідка про впровадження № 153/157 від 22.10.2025 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про впровадження № 1182/26.05-33 від 22.10.2025 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка про впровадження № 03-24/01/3438 від 31.10.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистим внеском здобувача є: [2] – технології формування особистісних і професійних якостей майбутніх соціальних працівників для вуличної соціальної

роботи; [3] – характеристика навичок саморефлексії як засобу формування культури сприйняття наукових текстів гуманітаріями; [4] – професійні установки майбутніх соціальних працівників під час навчання у закладі вищої освіти; [5] – техніки саморегуляції студентів-психологів у процесі професійної підготовки; [28] – складові професійної компетентності майбутніх психологів; [43] – розмовні теми з англійської мови для здобувачів вищої освіти; [50] – тексти для читання для студентів гуманітарних напрямів підготовки; [53] – фахові тексти з дисципліни «Іноземна мова» для студентів спеціальності 053 «Психологія».

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження апробовано на науково-практичних конференціях різних рівнів:

– *міжнародних*: «Kluczowe aspekty naukowej dzialalnosci-2014» (Przemysl, 2014), «Development of modern science, experience and trends» (Boston, 2022), «Modern scientific developments in pedagogy and psychology International scientific conference» (Riga, 2022), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2023), «Психологічний супровід особистості в умовах сучасних викликів постмодерного суспільства» (Краматорськ, 2022), «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2024), «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава, 2024), «Актуальні проблеми професійної педагогіки та освіти: досвід, новації, перспективи» (Львів, 2024), «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2024, 2025), «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (Тернопіль, 2024);

– *всеукраїнських*: «Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень та навчання іноземних мов» (Хмельницький, 2011), «Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця» (Полтава, 2016), «Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністська парадигма» (Хмельницький, 2016), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2022), «Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу» (Тернопіль, 2024), «Сучасна освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози, ефективні рішення» (Тернопіль, 2024);

– *регіональних та міжвузівських семінарах, круглих столах і конференціях*: «Сучасні освітні технології дистанційного та електронного навчання» (Харків, 2017), «Соціально-психологічна робота: інновації, стратегії та можливості» (Кам'янець-Подільський – Ломжа, 2024).

Кандидатська дисертація на тему «Психологічні особливості розуміння іншомовного наукового тексту студентами гуманітарних спеціальностей» захищена в 2010 р. у спеціалізованій вченій раді Д 26.453.01 в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використовувалися.

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 55 наукових і науково-методичних праць (46 одноосібних), зокрема: колективна монографія; 4 статті у наукових виданнях, віднесених до міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science; 17 статей у наукових фахових виданнях категорії Б; 16 публікацій апробаційного характеру; 17 публікацій, які додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації і логіка подання матеріалу відображають послідовність розв'язання основних завдань дослідження. Робота складається з анотацій, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (502 найменування (139 іноземними мовами)), 19 додатків на 97 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 581 сторінку друкованого тексту, основний зміст викладено на 424 сторінках. Роботу ілюстровано 51 таблицею і 33 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність проблеми наукового дослідження, визначено науковий апарат, окреслено концепцію дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, представлено відомості про апробацію і впровадження одержаних результатів, подано інформацію про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки як науково-педагогічна проблема»** розкрито базові поняття дослідження, визначено рефлексивні процеси у професійній діяльності фахівців соціономічного профілю, проаналізовано особливості іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю в зарубіжній практиці.

Соціономічні професії характеризуються поліфункціональністю діяльності, зорієнтованої на регулювання соціальних взаємодій і процесів у системі «людина – людина», «людина – соціальна група», «людина – суспільство». Їх специфіка зумовлюється відсутністю універсальних алгоритмів професійної поведінки, що потребує від фахівця здатності до гнучкого реагування на індивідуальні особливості, ціннісні орієнтації та життєві обставини суб'єктів взаємодії. У цьому контексті рефлексія постає як ключовий механізм професійного становлення, що забезпечує усвідомлення, аналіз і корекцію власної діяльності, а також проектування подальших дій відповідно до змінних умов професійної практики. Відтак формування педагогічної рефлексії набуває статусу необхідної передумови ефективної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Здійснено комплексний теоретичний аналіз феномену «рефлексія» у філософському, психологічному та педагогічному вимірах. Розкрито становлення й розвиток основних видів рефлексії у класичній філософії, зокрема емпіричної Дж. Локка, логічної Г. Лейбніца, трансцендентальної І. Канта та абсолютної Г. Гегеля, що дало змогу окреслити методологічні засади сучасного розуміння рефлексивних процесів. Психологічне трактування «рефлексії» розширює межі філософського трактування, охоплюючи поняття «міжособистісних взаємин». Проаналізовано зміст і структуру рефлексії, акцентовано увагу на її комунікативному, кооперативному, особистісному та інтелектуальному аспектах. Визначено поліфункціональний характер рефлексії, що виявляється в ціннісно-смысловій, мотиваційно-стимулювальній, сигнально-регулятивній, перетворювальній і критичній функціях.

Уточнено зміст поняття «педагогічна рефлексія», яку визначено як особистісну здатність, що характеризує успішність професійної діяльності фахівця соціономічного профілю, сприяє розвитку його професіоналізму, виявляється у

здатності до постійного особистісного й професійного самовдосконалення, творчого зростання на основі психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції. Обґрунтовано доцільність застосування цього поняття щодо фахівців соціономічного профілю, зокрема соціальних працівників і психологів, професійна діяльність яких здійснюється у системі міжособистісної взаємодії та має виразний педагогічний компонент.

Педагогічну рефлексію схарактеризовано як універсальний механізм професійного самопізнання, саморегуляції та самовдосконалення, що забезпечує усвідомлення власної діяльності, аналіз професійної взаємодії і здатність до конструктивного самокоригування. Визначено основні ознаки педагогічної рефлексії: глибина й критичність мислення, відкритість до діалогу, гнучкість у комунікації, варіативність професійних дій і відповідальність.

Розглянуто специфіку прояву різних видів рефлексії на етапах професійної діяльності фахівців соціальної сфери, зокрема, роль проспективної та ситуативної рефлексії у прогнозуванні її результатів. На основі дедуктивного аналізу вивчено механізми рефлексії та позиції взаємного сприйняття суб'єктів професійної взаємодії, що становлять зміст рефлексивного процесу фахівців соціономічного профілю. Особливу увагу зосереджено на процесах, пов'язаних із рефлексією, зокрема, емпатії, ідентифікації, проєкції, децентрації, атрибуції, атракції, афіліації.

Визначено, що педагогічна рефлексія є ключовим механізмом професійної саморегуляції, пов'язаним із психологічною зрілістю, сформованістю Я-концепції та індивідуальним стилем професійної діяльності. Її розвиток сприяє підвищенню ефективності професійного функціонування соціальних працівників і психологів.

Проаналізовано особливості зарубіжної практики іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, що засвідчує наявність індивідуально-аналітичної та діяльнісно-ігрової стратегій, спрямованих на активізацію рефлексивних процесів і формування здатності до саморегуляції у професійній діяльності. Встановлено, що іншомовна підготовка за кордоном реалізується на основі комплексу методів, серед яких: перекладні (граматико-перекладний і лексико-перекладний – Grammar Translation); натуральний (Natural Approach) і прямий метод, або «метод гувернантки» (Direct Method); аудіолінгвальний (Audiolingual Method); метод мовчання (Silent Way); сугестопедія (Suggestopedia); метод повної фізичної реакції (Total Physical Response); а також свідомо-порівняльний, свідомо-практичний і діяльнісно-особистісно-комунікативні методи (Communicative Language Teaching).

У другому розділі «**Сформованість педагогічної рефлексії як результат іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічних професій**» здійснено моніторинг сформованості педагогічної рефлексії у фахівців соціономічного профілю, визначено компоненти, критерії, показники й рівні сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки.

У дослідженні проведено теоретичний аналіз сучасних лінгвістичних, психолого-педагогічних і нормативно-правових джерел з проблеми формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Обґрунтовано, що трансформації в лінгвістичній науці та

освітньому просторі зумовлюють необхідність переосмислення ролі іншомовної підготовки як засобу розвитку рефлексивних умінь майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Проаналізовано сучасні тенденції розвитку лінгвістики, зокрема переорієнтацію на антропоцентричну парадигму, в межах якої мова постає як інструмент соціальної взаємодії, самопізнання й самовираження особистості. Визначено, що посилення психологічної складової у вивченні мовної комунікації створює передумови для розвитку емпатії, саморефлексії та усвідомлення власної комунікативної поведінки, що є важливими чинниками формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю.

Здійснено аналіз нормативно-правових документів, з-поміж яких професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи», стандарти вищої освіти за спеціальностями 231 «Соціальна робота» та 053 «Психологія», а також Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. Установлено, що в зазначених документах акцентується увага на формуванні рефлексивних, комунікативних, аналітичних і етичних компетентностей, що підтверджує доцільність інтеграції педагогічної рефлексії в освітній процес, зокрема в іншомовну підготовку.

Результати анкетування фахівців соціономічного профілю (22 соціальних працівники і 27 психологів) дали змогу з'ясувати ступінь усвідомлення ними значення рефлексії у професійній діяльності, рівень сформованості здатності до аналізу власного досвіду, використання різноманітних методів і форм рефлексивної діяльності, а також уміння формулювати цілі та оцінювати результативність власних дій. Отримані дані свідчать про переважно фрагментарне використання рефлексивних прийомів у професійній практиці, що вказує на недостатню системність розвитку педагогічної рефлексії у діяльності фахівців.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення результатів емпіричного дослідження визначено структурні компоненти педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю: *мотиваційний* (забезпечує формування зовнішніх стимулів і внутрішніх мотивів, що підтримує поведінкову активність майбутніх фахівців соціальної сфери на певному рівні), *змістово-діяльнісний* (забезпечує спрямованість на збагачення здобувачів вищої освіти соціономічного профілю знаннями, вміннями, навичками й інформацією про сутність педагогічної рефлексії, її важливість у навчальній і професійній діяльності), *результативний* (пов'язаний зі здатністю до співпереживання та емпатією). Конкретизовано відповідні критерії (мотиваційно-смісловий, когнітивно-процесуальний і рефлексивно-емотивний), показники та рівні сформованості педагогічної рефлексії (високий, середній, низький), що стало підґрунтям для подальшого обґрунтування системи її формування у процесі іншомовної підготовки.

Третій розділ **«Система формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки»** обґрунтовано доцільність розробки системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, схарактеризовано методологічні підходи та принципи, виокремлено організаційно-педагогічні умови й представлено структурну модель розробленої системи.

На основі здійсненого аналізу підходів щодо розуміння системи, представлено теоретико-методологічне обґрунтування та проектування системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Розкрито багаторівневий характер проектування зазначеної системи, що передбачає інтеграцію методологічних, структурних, технологічних складових і ґрунтується на єдності екстроспективних та інтроспективних завдань, спрямованих на узгодження внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку професійної освіти.

Аналіз Європейського мовного портфоліо та Концепції розвитку викладання, вивчення й використання іноземних мов здобувачів вищої освіти дав змогу зосередити увагу на значущості іншомовної підготовки, яка задовольняє потребу майбутніх фахівців соціономічного профілю у реальному спілкуванні іноземною мовою. Це забезпечується через поєднання навчання з реальним контекстом використання мови (професійним і особистісним), що сприяє формуванню рефлексивного мислення, зокрема таких його проявів, як аналіз, інтерпретація та трансформація інформації. Особливу увагу приділено теорії поетапного формування розумових дій, яка обґрунтовує взаємозв'язок розвитку рефлексії та комунікативних умінь. Це створює підґрунтя для формування педагогічної рефлексії в єдності з іншомовною комунікативною компетенцією як складника професійно орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Обґрунтовано методологічні засади проектування системи формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки з урахуванням вимог сучасної освітньої методології, що передбачає взаємозв'язок змістової, процесуальної, технологічної та середовищної підсистем професійної підготовки, їх оптимізацію й орієнтацію на актуальні та перспективні потреби ринку праці. Методичну складову системи представлено як відкриту, гнучку й динамічну структуру, здатну до саморозвитку та адаптації до змін освітнього середовища. Її ефективність забезпечується узгодженістю структури й змісту підготовки, постійною модернізацією форм, методів, технологій і засобів навчання, особливостями організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти, а також відкритістю професійно орієнтованого освітнього середовища.

Встановлено, що процес іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю здійснюватиметься ефективніше за умови поетапної реалізації: мотиваційний етап (стимулювання інтересу до іноземної мови); інформаційний етап (самооцінка наявних знань і досвіду, усвідомлення прогалин і потреб); етап спільного цілепокладання (формулювання завдань заняття спільно з викладачем і студентами); етап реалізації мовних знань, комунікативних і рефлексивних умінь індивідуально, у парі й групі; етап перенесення сформованих мовних, комунікативних і рефлексивних умінь у практичну площину.

Описано систему формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, яка поєднує універсальні механізми розвитку рефлексії з методичними засобами іншомовної освіти. Особливу увагу приділено спеціально розробленим тренінгам: кінотренінгу, тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок, тренінгу саморегуляції та

рефлексивному тренінгу, спрямованим на розвиток рефлексивного мислення, комунікативної культури, здатності до самоаналізу та саморегуляції.

Окреслено комплекс методологічних підходів, що становлять основу системи формування педагогічної рефлексії: гештальт-підхід, суб'єктно-діяльнісний, особистісно-діяльнісний, рефлексивно-діяльнісний, системний, комунікативний і компетентнісний. Важливим доповненням є також аксіологічний, індивідуально-творчий і міжкультурний підходи.

Визначено комплекс загальнопедагогічних і специфічних принципів (системності, гуманізації, професійної спрямованості, рефлексивності, креативності, самовдосконалення та активності), які забезпечують цілісність, гнучкість і адаптивність освітнього процесу. Зазначені підходи й принципи слугували методологічною основою добору змісту дисциплін «Іноземна мова (англійська)», «Конфліктологія» та «Тренінгові технології», в межах яких організовувалися тренінгові заняття англійською мовою, а також реалізації моделі системи формування педагогічної рефлексії майбутніх психологів і соціальних працівників.

У розділі визначено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Розкрито значення використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій, організації діалогічної взаємодії у полісуб'єктному освітньому середовищі та створення рефлексивно-розвивального освітнього простору, що забезпечує умови для саморозвитку, емоційної саморегуляції та професійного самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери.

Обґрунтовано, що реалізація першої організаційно-педагогічної умови сприяє переходу від репродуктивного засвоєння знань до творчо-аналітичної діяльності здобувачів вищої освіти, забезпечує розвиток критичного мислення, професійної уяви та комунікативної гнучкості. Використання інтерактивних форм роботи в іншомовній підготовці активізує рефлексивні процеси та моделює реальні ситуації соціальної взаємодії. Визначено, що організація діалогічної взаємодії у полісуб'єктному освітньому контексті забезпечує партнерську модель взаємин між викладачем і студентами та сприяє формуванню активної рефлексивної позиції майбутніх фахівців соціономічного профілю. Така взаємодія створює умови для спільного осмислення професійного досвіду та розвитку іншомовної комунікативної компетентності. Встановлено, що створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища забезпечує залучення здобувачів вищої освіти до активного процесу професійного самопізнання й саморозвитку. Поєднання проблемно-діалогічних і діяльнісних підходів у межах такого середовища сприяє формуванню здатності до самоаналізу, критичного осмислення власної діяльності та усвідомлення професійної позиції.

Представлено структурну модель системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, яка відображає цілісну систему організації освітнього процесу (рис. 1).

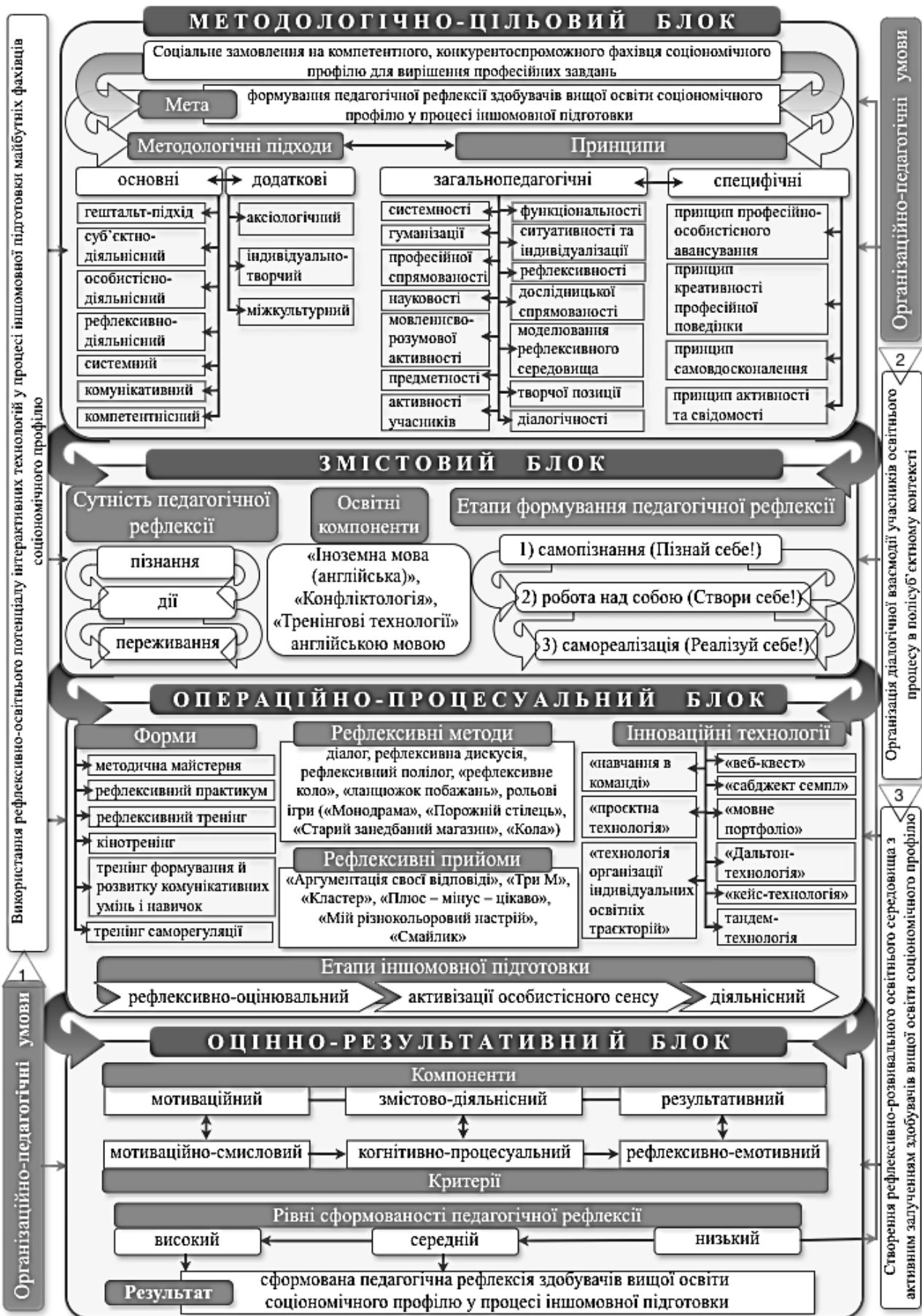

Рис. 1. Структурна модель системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки

«Модель системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки» трактовано як цілісний освітній процес, у якому сукупність підходів, форм, методів, технологій і прийомів навчання спрямована на набуття майбутніми фахівцями знань, умінь, навичок і досвіду іншомовної діяльності, а також на саморозвиток особистості студента як суб'єкта професійної діяльності.

Спроектвана модель охоплює методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний та оцінно-результативний блоки, що забезпечують її структурну завершеність і функціональну узгодженість та створюють умови для формування педагогічної рефлексії як ключового компонента професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій.

Методологічно-цільовий блок моделі відображає стратегічну спрямованість системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю та визначає її концептуальні засади. У цьому блоці окреслено мету, завдання, провідні методологічні підходи й принципи, які забезпечують цілісність, наукову обґрунтованість і логічну послідовність реалізації процесу формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічної сфери у процесі іншомовної підготовки.

Змістовий блок моделі спрямований на розкриття сутності феномена педагогічної рефлексії, її структурних компонентів і логіки поетапного формування у здобувачів вищої освіти соціономічного профілю. Він забезпечує інтеграцію теоретичних знань, професійно орієнтованого іншомовного матеріалу та рефлексивних завдань у процесі вивчення освітніх компонентів «Іноземна мова (англійська)», а також «Конфліктологія», «Тренінгові технології», що викладалися англійською мовою. Це створює підґрунтя для усвідомлення студентами значущості рефлексії у професійній діяльності.

Операційно-процесуальний блок моделі відображає практичний аспект її реалізації та передбачає використання комплексу інноваційних форм, методів і технологій навчання, спрямованих на активізацію рефлексивної діяльності здобувачів вищої освіти. У межах цього блоку забезпечується поєднання групових та індивідуальних форм роботи, інтерактивних і тренінгових технологій, моделювання професійних ситуацій іншомовного спілкування, що сприяє формуванню рефлексивних умінь, комунікативної культури та здатності до саморегуляції.

Оцінно-результативний блок забезпечує системний підхід до діагностики сформованості педагогічної рефлексії та містить визначені компоненти (мотиваційний, змістово-діяльнісний, результативний), критерії (мотиваційно-смысловий, когнітивно-процесуальний, рефлексивно-емоційний), показники й рівні її сформованості (високий, середній, низький). Він дає змогу об'єктивно відстежувати динаміку змін, оцінювати ефективність запропонованої системи та коригувати освітній процес відповідно до отриманих результатів. Упровадження спроектованої моделі передбачає створення рефлексивно-орієнтованого освітнього середовища, в якому педагогічна рефлексія функціонує як системоутворювальний

чинник іншомовної підготовки, забезпечуючи її безперервність, цілісність і професійну спрямованість.

У четвертому розділі **«Навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки»** розкрито особистісно-рефлексивні аспекти іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, визначено потенціал інноваційних технологій, рефлексивних методів і прийомів у процесі формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю.

У межах дослідно-експериментальної роботи здійснено апробацію комплексу рефлексивних методів, що дало змогу інтегрувати рефлексію як органічний компонент освітньої діяльності. Використання таких форм роботи, як рефлексивна дискусія, групова рефлексія, рефлексивний полілог і тренінгові заняття англійською мовою, сприяло активізації внутрішнього аналізу студентів, усвідомленню власних дій, професійного досвіду та особливостей іншомовної комунікації у майбутній професійній діяльності. Комплексне застосування рефлексивних прийомів («Аргументація власної позиції», «Квітка-семиквітка», «Три М», «Плюс – мінус – цікаво», «Кластер») забезпечило розвиток навичок самооцінювання, критичного мислення, здатності до осмислення результатів діяльності та коригування власних дій.

Особливе місце серед інноваційних форм навчання посіла методична майстерня, яка створила умови для інтеграції рефлексивного, комунікативного та практичного досвіду, сприяючи становленню майбутнього фахівця як активного суб'єкта професійного саморозвитку. У процесі іншомовної підготовки доведено ефективність застосування гештальт-підходу як важливої особистісно-рефлексивної складової формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю. Реалізація гештальт-підходу сприяла підвищенню рівня усвідомленості здобувачів вищої освіти щодо власної діяльності, переживань і професійного становлення, розвитку здатності зосереджуватися на переживаннях у ситуації «тут-і-тепер», усвідомлювати власні емоції, установки та поведінкові реакції, а також переносити набутий досвід у професійно орієнтоване іншомовне спілкування.

Використання експресивних ігор, рольових ситуацій та вправ у межах гештальт-підходу забезпечило гармонійне поєднання емоційного й когнітивного компонентів навчальної діяльності. Поєднання гештальт-практик із різними стратегіями вивчення іноземної мови (афективними, соціальними, метакогнітивними, когнітивними та компенсаторними) дало змогу не лише активізувати освітній процес, а й сформувати у студентів навички саморегуляції, усвідомленого вибору способів дії та підвищити рівень рефлексивності мислення.

У процесі експериментального дослідження встановлено, що ефективне формування педагогічної рефлексії й розвиток іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти соціономічного профілю забезпечується впровадженням особистісно орієнтованих освітніх технологій, спрямованих на розвиток самостійності, співпраці, відповідальності та усвідомленого засвоєння знань.

Апробація таких технологій, як «Навчання в команді», «Метод проєктів» (у тому числі у формі веб-квестів), «Subject sample», «Мовне портфоліо», «Дальтон-план», «Кейс-стаді», «Мозковий штурм» і тандем-технологія, підтвердила їхню результативність у формуванні професійно значущих умінь і навичок іншомовного спілкування. Застосування проєктної технології забезпечило поєднання теоретичних знань із практичними вміннями, сприяло індивідуалізації та диференціації навчання, а також формуванню здатності майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання реальних професійних завдань. Використання Дальтон-технології сприяло розвитку самостійності, навичок планування власної освітньої траєкторії та відповідальності за результати навчальної діяльності.

Технології «Кейс-стаді» та «Мозковий штурм» забезпечували створення умов для розвитку аналітичного мислення, комунікативних і креативних здібностей студентів, а також формуванню навичок колективного прийняття рішень у професійно орієнтованих ситуаціях. Тандем-технологія сприяла підвищенню мотивації до вивчення іноземної мови, розвитку міжособистісної взаємодії, емпатії та партнерської комунікації, що є особливо важливим для майбутніх соціальних працівників і психологів. Використання мовного портфоліо забезпечило індивідуалізований підхід до оцінювання навчальних досягнень студентів та розвиток навичок самоаналізу та рефлексії.

У п'ятому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки майбутніх»** представлено результати діагностики стану сформованості педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічних професій, схарактеризовано організацію і методику проведення експериментального дослідження, здійснено аналіз результатів.

Розроблена система формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки потребувала науково обґрунтованої експериментальної перевірки задля встановлення її ефективності та педагогічної доцільності. Для цього було організовано й проведено педагогічний експеримент, який охоплював констатувальний, формувальний і контрольний етапи. У дослідженні взяли участь 281 здобувач вищої освіти соціономічного профілю, з яких 138 осіб увійшли до експериментальної групи, а 143 – до контрольної.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що переважна більшість студентів як контрольної, так і експериментальної груп має низький рівень сформованості педагогічної рефлексії. Частка здобувачів із високим рівнем виявилася незначною, а середній рівень був притаманний лише чверті респондентів. Отримані дані засвідчили відсутність істотних відмінностей між показниками контрольної та експериментальної груп на початковому етапі дослідження, що забезпечило необхідну чистоту експерименту та дало підстави для подальшого здійснення формувального впливу. Виявлений стан сформованості педагогічної рефлексії підтвердив актуальність проблеми та необхідність цілеспрямованого формувального впливу в межах іншомовної підготовки.

Формувальний етап експерименту в експериментальній групі реалізовувався у процесі вивчення освітніх компонент «Іноземна мова (англійська)», «Конфліктологія» та «Тренінгові технології» англійською мовою через системне впровадження розробленої моделі формування педагогічної рефлексії. Особлива увага приділялася апробації різних тренінгів: рефлексивного тренінгу, тренінгу саморегуляції, кінотренінгу, тренінгу формування й розвитку комунікативних умінь і навичок, а також реалізації «Рефлексивного практикуму». Такий підхід забезпечив інтеграцію рефлексивних завдань у зміст іншомовної підготовки, сприяв активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку навичок самоаналізу, усвідомлення власної професійної позиції та відповідальності за результати навчальної діяльності.

Результати контрольного етапу експерименту засвідчили позитивну динаміку сформованості педагогічної рефлексії у здобувачів вищої освіти експериментальної групи, що виявилось у зростанні частки студентів із середнім і високим рівнями та зменшенні кількості осіб із низьким рівнем її сформованості. Порівняльний аналіз результатів контрольної й експериментальної груп підтвердив, що зміни, зафіксовані в експериментальній групі, мають системний характер і є наслідком цілеспрямованого впровадження розробленої системи та організаційно-педагогічних умов формування педагогічної рефлексії (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл здобувачів вищої освіти КГ і ЕГ за рівнями сформованості педагогічної рефлексії у процесі іншомовної підготовки (констатувальний і контрольний зрізи експерименту)

Групи	Етапи	Рівні сформованості педагогічної рефлексії					
		Високий		Середній		Низький	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
КГ (143)	Конст.	14	12,7	35	24,5	94	65,7
	Контр.	17	11,9	44	30,8	82	57,3
ЕГ (138)	Конст.	16	11,2	32	22,4	90	65,2
	Контр.	82	59,4	49	35,5	7	5,1

Достовірність і вірогідність отриманих результатів підтверджено за допомогою методів математичної статистики, зокрема критерію Колмогорова–Смірнова. Статистичний аналіз засвідчив наявність значущих відмінностей у розподілах здобувачів контрольної та експериментальної груп за рівнями сформованості педагогічної рефлексії за усередненими показниками її компонентів. Це дало підстави стверджувати, що запропонована система формування педагогічної рефлексії є ефективною.

Отже, результати експериментального дослідження підтвердили доцільність і результативність упровадження у процес іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю обґрунтованих організаційно-педагогічних умов і розробленої системи формування педагогічної рефлексії.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що виявляється в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад цього процесу, визначенні організаційно-педагогічних умов, розробці моделі системи формування педагогічної рефлексії та її експериментальній перевірці.

1. Аналіз сучасних уявлень про феномен «рефлексія» у дослідженнях свідомості, самосвідомості, мислення, особистості та спілкування дав змогу розкрити її сутність. Рефлексія відіграє важливу роль у реалізації людського способу життя – бути в активному, перетворювальному ставленні до себе і до умов своєї життєдіяльності. Рефлексія призводить до зміни і розвитку структур особистості і свідомості; сприяє переходу від безпосередніх форм поведінки до опосередкованих форм організації поведінки й управління нею. Будучи функцією людської свідомості, рефлексія проявляється в діяльності як специфічні здібності та вміння, але одночасно виступає характеристикою рівня особистісного функціонування суб'єкта, його культури, моральності, творчості. З'ясовано, що рефлексія є поліфункціональним феноменом, активізація якого сприяє підвищенню рівня саморозуміння, здатності до конструктивного аналізу власних дій і прийняття усвідомлених рішень у професійній діяльності.

Аналіз досліджень із проблеми педагогічної рефлексії засвідчив, що, незважаючи на множинність підходів до розуміння феномену «рефлексія» у галузі філософії, психології, педагогіки, «педагогічну рефлексію» визначають як багатостороннє явище, що одночасно виступає як здатність фахівця соціономічного профілю до виходу в позицію стороннього спостерігача щодо професійної діяльності, а також як необхідну умову, механізм і засіб його саморозвитку. Педагогічну рефлексію потрактовано як особистісну здатність, яка визначається як успішність роботи фахівця соціономічного профілю та сприяє розвитку професіоналізму, що проявляється у здатності суб'єкта до постійного особистісного й професійного самовдосконалення, творчого зростання на основі психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції. З'ясовано, що педагогічна рефлексія охоплює рефлексивні вміння, активність, позицію, культуру, управління, компетентність – систему взаємопов'язаних проявів здатності особистості до самоспостереження, аналізу та вдосконалення професійної діяльності.

Доведено, що педагогічна рефлексія є значущою не лише для педагогів, а й для фахівців соціономічного профілю – психологів і соціальних працівників, чия діяльність вирізняється консультативним, терапевтичним, виховним і гуманістичним характером. Рефлексивні процеси лежать в основі організації соціальним працівником або психологом взаємодії з клієнтом (рефлексивне управління). У структурі професійної діяльності фахівця соціономічного профілю педагогічна рефлексія набуває системоутворювального характеру, визначаючи рівень ефективності практичних стратегій, а також стає особистісною основою його професіоналізму. Саме тому педагогічна рефлексія є основою професійної

ефективності, забезпечує глибину мислення, відкритість до діалогу, гнучкість у комунікації, толерантність, критичність і відповідальність за власні рішення.

У результаті дослідження структури педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю з'ясовано, що цей феномен є цілісним утворенням. Виокремлено три взаємопов'язані компоненти педагогічної рефлексії: мотиваційний, змістово-діяльнісний і результативний. Мотиваційний компонент відображає систему внутрішніх спонукань, установок і ціннісних орієнтацій, що зумовлюють прагнення здобувача вищої освіти соціономічного профілю до самопізнання й вдосконалення. Він є рушійною силою процесу рефлексії, оскільки забезпечує її особистісну значущість і стійкість. Змістово-діяльнісний компонент характеризує когнітивну та процесуальну складові рефлексивного процесу, що проявляються у здатності до осмислення, аналізу, планування й оцінювання педагогічної взаємодії у процесі іншомовної підготовки та охоплює систему знань про сутність і механізми рефлексії, вміння застосовувати ці знання у практичних ситуаціях професійного спілкування та навчання. Результативний компонент інтегрує мотиваційний і когнітивний аспекти та виявляється у сформованості особистісної готовності до постійного самопостереження, самокорекції й саморозвитку. У ньому знаходиться відображення емоційна зрілість, емпатійність, здатність до адекватної оцінки себе й інших у процесі соціальної взаємодії.

Відповідно до зазначених компонентів конкретизовано критерії та показники сформованості педагогічної рефлексії. Мотиваційно-смісловий критерій характеризує рівень усвідомлення значущості рефлексії для професійного становлення, наявність внутрішньої мотивації до самопізнання, прагнення до підвищення ефективності професійної діяльності засобами іншомовного навчання. Когнітивно-процесуальний критерій відображає повноту й системність рефлексивних знань, здатність майбутніх фахівців соціономічних професій до логічного, аналітичного та критичного осмислення навчальної й професійної інформації, вміння прогнозувати результати власної діяльності. Рефлексивно-емотивний критерій репрезентує емоційно-ціннісний рівень розвитку рефлексії, що передбачає здатність до емпатії, емоційної саморегуляції, адекватної самооцінки та вміння налагоджувати продуктивну комунікацію у професійному середовищі.

Сукупність визначених компонентів, критеріїв і показників слугували основою для виділення трьох рівнів сформованості педагогічної рефлексії – високого, середнього і низького. Високий рівень характеризується цілісністю мотиваційної, когнітивної та емоційної сфер, глибоким розумінням значення рефлексії для професійного самовдосконалення, здатністю до самостійного аналізу й самокорекції власних дій, сформованими навичками емоційної стабільності й толерантної комунікації. Середній рівень виявляється у частковій системності знань, вибіркового застосуванні рефлексивних умінь, ситуативному інтересі до саморозвитку та переважанні зовнішніх мотивів навчання. Низький рівень характеризується фрагментарністю знань, відсутністю усвідомлення ролі рефлексії у професійній діяльності, слабко вираженою емпатією та недостатньою емоційною саморегуляцією.

2. Обґрунтовано систему і спроектовано модель формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, яка розглядається як відкрите, динамічне, інтегративне утворення, що визначається чіткою логікою побудови освітнього процесу і містить чотири взаємопов'язані блоки: методологічно-цільовий, змістовий, операційно-процесуальний та оцінно-результативний. Методологічно-цільовий блок відображає мету формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю, а також методологічні підходи і принципи, що визначають її реалізацію. Змістовий блок акцентований на розкритті сутності педагогічної рефлексії та етапів її формування. Операційно-процесуальний блок передбачає реалізацію комплексу інноваційних форм, методів, технологій, прийомів навчання, спрямованих на формування рефлексивних умінь: групових та індивідуальних тренінгів, рефлексивних дискусій, ділових і рольових ігор, кейс-технологій, тандем-навчання, веб-квестів, методичної майстерні. Оцінно-результативний блок містить компоненти, критерії та рівні сформованості педагогічної рефлексії, що забезпечує об'єктивне відстеження динаміки її розвитку. Реалізація моделі передбачає створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища, в якому рефлексія представлена не як епізодичний процес, а як постійний компонент іншомовної діяльності.

Означена система функціонує на принципах відкритості, динамічності та адаптивності, що дає їй змогу ефективно реагувати на зміни освітнього простору, запити студентів і вимоги сучасного суспільства. Її ефективність забезпечується єдністю теоретичного й практичного компонентів підготовки, послідовним переходом від усвідомлення власних дій до вміння їх коригувати, а також інтеграцією рефлексивних прийомів на всіх етапах навчання. Запропонована модель системи відображає цілісний характер підготовки здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, в якій оволодіння іноземною мовою виступає не лише інструментом комунікації, але й засобом розвитку професійного мислення, рефлексії та саморозуміння.

3. У процесі дослідження визначено та обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Їх зміст і структура зумовлені логікою реалізації системи формування педагогічної рефлексії, специфікою іншомовної підготовки та професійними особливостями майбутніх соціальних працівників і психологів. З'ясовано, що організаційно-педагогічні умови формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки – це цілеспрямовано використовувані викладачем об'єктивні можливості освітнього процесу, що сприяють формуванню, активізації та розвитку педагогічної рефлексії у процесі вивчення іноземної мови.

Першою визначено умову використання рефлексивно-освітнього потенціалу інтерактивних технологій у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю. Реалізація цієї умови забезпечує перехід від репродуктивних форм засвоєння знань до творчо-аналітичних, сприяє розвитку критичного мислення, професійної уяви та гнучкості у спілкуванні. Практичне

втілення відбувається через інтерактивні дискусії, тренінгові заняття, рольові ігри, аналіз кейсів, створення креативних проєктів іншомовного спрямування, які моделюють реальні ситуації соціальної взаємодії.

Другою умовою визначено організацію діалогічної взаємодії учасників освітнього процесу в полісуб'єктному контексті, що передбачає рівноправне партнерство викладача і студента як співтворців освітнього процесу. Діалогічна форма навчальної комунікації виступає засобом розвитку педагогічної рефлексії, оскільки передбачає прийняття альтернативних точок зору, пошук консенсусу у спілкуванні. У цьому контексті ефективними виявилися практики створення студентами коротких відеосюжетів, презентацій, мініфільмів, у яких вони моделювали професійні ситуації іншомовного спілкування.

Третьою умовою окреслено створення рефлексивно-розвивального освітнього середовища, в якому майбутні фахівці соціономічного профілю є активними суб'єктами власного професійного становлення. Таке середовище поєднує елементи суб'єктно-діяльнісного, особистісно-діяльнісного й рефлексивно-діяльнісного підходів, спрямованих на формування у студентів здатності до глибокого самоаналізу, критичного мислення та усвідомлення власної професійної позиції. Основою функціонування рефлексивного середовища є принципи діалогізації, проблематизації навчального матеріалу, особистісної залученості до навчального процесу та саморозвитку. Означене середовище передбачає інтеграцію навчального контенту, іншомовної комунікації та особистісного досвіду студентів, що забезпечує поступове перетворення зовнішніх педагогічних впливів у внутрішні механізми саморегуляції й самовдосконалення.

4. Розроблено навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, що охоплює комплекс інноваційних форм, методів, технологій і прийомів навчання, спрямованих на розвиток рефлексивної свідомості, критичного мислення та здатності до професійного саморозвитку. Ключовим елементом навчально-методичного забезпечення визначено рефлексивний практикум – спеціально організовану форму навчальної діяльності, яка моделює умови майбутньої професійної взаємодії психолога чи соціального працівника. Його зміст спрямований на осмислення студентами власних дій, переживань і результатів пізнавальної діяльності, що забезпечує формування навичок самоаналізу, самоконтролю й самооцінки. Рефлексивний практикум реалізовувався через комплекс тренінгових, імітаційних та ігрових форм навчання (рефлексивний тренінг, організаційно-діялісна гра, рефлексивна дискусія, групова рефлексія, полілог, аналіз ситуацій), які посилюють залученість студентів, стимулюють усвідомлення особистісного досвіду і професійної позиції.

Структура практикуму передбачає шість етапів (інформаційно-орієнтовний, проблемно-цільовий, предметно-змістовий, організаційно-операційний, функціонально-структурний, виконавчо-імпровізаційний), що відображають поступовість формування педагогічної рефлексії – від первинного усвідомлення власних освітніх цілей до їх самостійного коригування й проєктування професійного розвитку.

До інноваційних форм організації навчальної діяльності належить методична майстерня, яка поєднує елементи творчого пошуку, взаємного навчання і професійного самовираження студентів. Така форма сприяла формуванню рефлексивної позиції через співпереживання, співтворчість і аналіз власних дій у процесі вирішення навчально-професійних ситуацій. Важливе місце у навчально-методичному забезпеченні посідає використання рефлексивних прийомів, які сприяють активізації когнітивної діяльності студентів та усвідомленню ними динаміки власного навчання. Ефективними виявилися прийоми «Аргументація своєї відповіді», «Квітка-семиквітка», «Плюс–мінус–цікаво», «Три М», «Кластер», які допомагали студентам розвивати вміння аналізувати навчальні результати, зіставляти різні погляди, формувати критичну позицію та елементи педагогічної самооцінки.

У психологічному аспекті навчально-методичне забезпечення базувалося на гештальт-підході, реалізація якого сприяла гармонізації емоційно-ціннісної сфери здобувачів вищої освіти соціономічного профілю, зняттю психологічних бар'єрів у спілкуванні та підвищенню внутрішньої мотивації до іншомовного навчання. Ігрові форми гештальт-підходу (рольові ігри, елементи театралізації, психогімнастичні вправи) створювали умови для емоційного самовираження студентів, що посилювало їхній рефлексивний досвід і сприяло розвитку професійної емпатії.

Методичне забезпечення також містило комплекс особистісно орієнтованих технологій навчання – «Навчання в команді», «Метод проєктів», «Веб-квест», «Технологію індивідуальних освітніх траєкторій», «Дальтон-план», «Кейс-стаді», «Мозковий штурм», «Тандем-технологію» та «Мовне портфоліо». Їхнє поєднання забезпечувало варіативність і гнучкість навчального процесу, сприяло формуванню навичок критичного аналізу, колективного мислення, самоорганізації та самооцінки. Особливу ефективність показала технологія проєктного навчання, яка дала змогу інтегрувати теоретичні знання з практичною діяльністю, орієнтуючись на вирішення реальних соціально-комунікативних завдань.

5. Експериментально перевірено ефективність запропонованої системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Узагальнені результати динаміки рівнів сформованості педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічних професій у процесі іншомовної підготовки свідчать про такі тенденції до змін: в обох групах зафіксовано збільшення рівнів сформованості педагогічної рефлексії. На початку педагогічного експерименту високий рівень педагогічної рефлексії контрольної групи спостерігався у 12,7 % студентів, середній – 24,5 %, низький – 65,7 %. В експериментальній групі показники були подібними – високий рівень – 11,2 % студентів, середній – 22,4 %, низький – 65,2 %. Порівняльний аналіз рівнів доводить, що до експерименту не було виявлено суттєвої відмінності у контрольній та експериментальній групах, а, отже, вони є однорідними.

Після проведення формувального етапу педагогічного експерименту спостерігали позитивну динаміку змін за високим і середнім рівнями сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю на фоні зменшення низького рівня в експериментальній групі. Так, кількість майбутніх

фахівців соціономічного профілю експериментальної групи з високим рівнем зроста і становила 59,4 %, середнім рівнем – 35,5 %, відповідно зменшився низький рівень – 5,07 %. У контрольній групі ці показники становили : високий рівень майже без змін – 11,8 %, середній – 30,7 %, низький – 57,3 %. Отримані дані свідчать про достовірно вищий результат сформованості педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки в експериментальній групі, ніж у контрольній. Для перевірки достовірності результатів дослідження використано критерій Колмогорова-Смірнова, що дав змогу підтвердити статистично значущі відмінності у розподілах. Цим доведено ефективність упровадження авторської системи.

Виконане дослідження має завершений характер, однак не вичерпало всіх аспектів означеної проблеми. Потребує подальшого вивчення питання наступності щодо визначення шляхів розвитку педагогічної рефлексії фахівців соціономічного профілю у системі післядипломної освіти. Подальші напрацювання будуть спрямовані на дослідження особливостей формування педагогічної рефлексії в умовах полікультурного освітнього середовища, зокрема в інтернаціональних студентських групах та під час академічної мобільності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Колективна монографія

1. Кравчина, Т. В. (2020). Оптимізація процесу навчання майбутніх соціальних працівників розумінню іншомовного тексту // Багрій В. Н., Бриндіков Ю. Л., Голова Н. І., Грабчак О. В., Джежик О. В., Кравчина Т. В., Москалюк О. І. Теоретичні та методологічні аспекти соціальної діяльності: монографія, відп. ред. Л. О. Данильчук, Л. І. Романовська. Хмельницький Фоп Цюпак А. А., 208–250.

Статті у наукових періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах Web of Science чи Scopus

2. Vasylenko, O., Grach, Y., Gudz, T., Romanovska, L., & Kravchyna, T. (2019). Analysis of the formation of personal and professional qualities of future social workers for street social work. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11(4), 288–303. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/170> (Web of Science)

3. Romanovska, L., Kravchyna, T., Korolova, N., Oliynyk, K., & Nagachevska, O. (2020). Personal Reflection Development as Means of Forming Culture of Scientific Text Perception by Humanitarians. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11 (4), 118–131. URL : <https://doi.org/10.18662/brain/11.4/144> (Web of Science)

4. Romanovska, L., Bryndikov, Y., Chovga, O., Oliynyk, K., Vasylenko, O., & Kravchyna, T. (2020). Dynamics of Educational and Professional Attitudes Formation of Future Social Workers During Studying at Higher Educational Institution. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (3), 369–387. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/12.3/326> (Web of Science)

5. Podkorytova, L., Havrylkevych, V., Romanovska, L., Kravchyna, T., Chovgan, O., & Oliynyk, K. (2023). Development of Psychology Students' Self-Regulation in the

Process of Professional Training. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 31 (1), 161–181. URL: <https://doi.org/10.47836/pjssh.31.1.09> (Web of Science, Scopus)

Статті у наукових фахових виданнях категорії Б

6. Кравчина, Т. В. (2011). Адаптаційні стратегії навчально-професійної діяльності студентів ВНЗ. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 4, 83–86.

7. Кравчина, Т. В. (2012). Психологічні особливості читання та розуміння професійно орієнтованих текстів англійською мовою студентами немовних спеціальностей. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія «Педагогіка і психологія»: збірник наукових праць, 38, 175–179.

8. Кравчина, Т. В. (2015). Методика навчання розумінню іншомовного тексту студентів ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 37, 90–93.

9. Кравчина, Т. В. (2016). Тандем-метод як один із способів інтенсивного вивчення іноземної мови та формування іншомовної комунікативної компетенції. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*, 4 (10), 45–48.

10. Кравчина, Т. В. (2017). Сутність комунікативного методу навчання іноземним мовам. *Фізико-математична освіта: наук. журн.*, 1 (11), 68–71.

11. Кравчина, Т. В. (2018). Удосконалення самостійної роботи студентів під час вивчення іноземної мови професійного спрямування. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*, 1 (15), 241–245.

12. Кравчина, Т. В. (2019). Професійна рефлексія в структурі інноваційної діяльності соціального педагога. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1 (44), 84–88. URL : <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2019.44.84-87>

13. Кравчина, Т. В. (2022). Рефлексивна позиція педагога: методи і прийоми рефлексії педагогічної діяльності. *Освіта. Інноватика. Практика*, 10(7), 39–43. URL : <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i7-006>

14. Кравчина, Т. В. (2023). Рефлексивність як властивість суб'єкта. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 94(5), 85–89. URL : <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.94.17>

15. Kravchyna, T. V. (2024). Benchmarks for developing future socionomic professionals' pedagogical reflection via foreign language training. *Науковий журнал «Соціальна педагогіка: теорія і практика»*, 1, 25–31. URL : <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-95-101>

16. Kravchyna, T. V. (2025). Structural and functional model of the system for the formation of pedagogical reflection in the process of foreign language training of future socionomic specialists. *Професійно-прикладні дидактики*, 1, 39–44. URL : <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2025-1-6>

17. Kravchyna, T. (2025). The potential of training technologies in the process of forming pedagogical reflection among higher education students of socionomic profile. *Молодь і ринок*, 1 (233), 106–113. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.320186>

18. Kravchyna, T. V. (2025). Organizational and pedagogical conditions for the formation of pedagogical reflection in the process of foreign language training of future socio-economic specialists. *Молодь і ринок*, 7–8 (239–240), 116–121. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.339896>

19. Kravchyna, T. V. (2025). Monitoring the formation of pedagogical reflection among socio-economic higher education students. *Педагогічний альманах. КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»*, 59, 76–83. <https://doi.org/10.37915/pa.vi59.670>

20. Kravchyna, T. V. (2025). International experience of foreign language training of socio-economic higher education students. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 4, 113–118. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2025-4-15>

21. Kravchyna, T. V. (2025). Pedagogical reflection as an object of pedagogical discourse. *Мистецька освіта та розвиток творчої особистості*, 4, 27–32. DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2025-4-5>

22. Kravchyna, T. V. (2025). Experimental testing of the effectiveness of the system for forming pedagogical reflection of future specialists of socio-economic profile in the process of foreign language training. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 94(1), 405–410. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/94-1-57>

Опубліковані праці апробаційного характеру

23. Кравчина, Т. В. (2011). Психологічні особливості розуміння іншомовного наукового тексту студентами гуманітарних спеціальностей. *Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень та навчання іноземних мов: збірник наукових праць 3-ї науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (Хмельницький, 7–8 жовтня 2011 р.)*. Хмельницький: ХНУ, 27–28.

24. Кравчина, Т. В. (2016). Іншомовна підготовка студентів немовних спеціальностей ВНЗ. *Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Полтава, 7 квітня 2016 р.)*. Полтава: ПолтНТУ, 247. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/4628>

25. Кравчина, Т. В. (2016). До питань навчально-віртуального педагогічного іншомовного середовища. *Актуальні проблеми сучасної філології та культурології: постмодерністська парадигма: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 27 квітня 2016 р.)*. Хмельницький: Видавець ФОП Заколотний М.І., 335–340.

26. Кравчина, Т. В. (2022). Процес розуміння тексту та підтексту як одна з психологічних проблем. *Development of modern science, experience and trends: The III International scientific and practical conference (Boston, October 11–14, 2022)*. Boston, USA: International Science Group, 374–377.

27. Кравчина, Т. В. (2022). Цифрова трансформація освіти та професійна рефлексія педагогів. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Хмельницький, 27–28 жовтня 2022 р.)* / Ред. колегія: Бриндіков Ю. (голова) та ін. Хмельницький: ХНУ, 12–15.

28. Vasylenko, O. M., Romanovska, L. I., & Kravchyna, T. V. (2022). Professional competence of future psychologists for work in rehabilitation institutions. *Modern scientific developments in pedagogy and psychology: International scientific conference: conference proceedings* (Riga, November 3–4, 2022). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 9–12. URL: <https://doi.org/10.30525/9978-9934-26-259-3-1>

29 Кравчина, Т. В. (2022). Педагогічна рефлексія в умовах освітнього середовища. *Психологічний супровід особистості в умовах сучасних викликів постмодерного суспільства: теоретичні засади та прикладні аспекти* : Наукові студії: збірник наукових праць за результатами Міжнародної науково-практичної конференції (Краматорськ, 25 листопада 2022 р.) / за заг. ред. Е. А. Панасенко. Краматорськ : Видавництво ЦТРІ-«Друкарський дім», 9, 88–91.

30. Кравчина, Т. В. (2023). Педагогічна рефлексія: основні особливості та етапи. *Актуальні дослідження в соціальній сфері: матеріали двадцять другої Міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 17 листопада 2023 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 142–144.

31. Кравчина, Т. В. (2024). Методологічні підходи до формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Методологія сучасних наукових досліджень: збірник наукових праць учасників Ювілейної ХХ Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 22–23 лютого 2024 р.) / за заг. ред. К. Юр'євої. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 69–723.

32. Kravchyna, T. V. (2024). Preparing for the future: training in socioeconomic professions. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку: збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 22-23 лютого 2024 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Полтава : в-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», I, 88–92.

33. Кравчина, Т. В. (2024). Вплив безпечного освітнього середовища закладу вищої освіти на формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу: збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Тернопіль, 1 березня 2024 р.) / редкол.: О. М. Петровський та ін. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 153–157.

34. Kravchyna, T. V. (2024). Innovative methods for optimizing foreign language training of future socio-economic specialists. *Соціально-психологічна робота: інновації, стратегії та можливості: збірник матеріалів круглого столу з міжнародною участю* (Кам'янець-Подільський – Ломжа, 19 березня 2024 р.) / наук. ред.: З. Шарлович, М. Тріпак, О. Палилюлько, М. Волощук. Ломжа: Видавництво: MANS w Łomży, 146–150.

35. Кравчина, Т. В. (2024). Формування педагогічної рефлексії у процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю до професійної діяльності. *Актуальні проблеми професійної педагогіки та освіти: досвід, новації, перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 25 квітня

2024 р.) / за заг. ред. Н. Муқан. Львів: Видавництво: Національний університет «Львівська політехніка», 508–510.

36. Кравчина, Т. В. (2024). Психодіагностика рефлексії як метод її формування й розвитку у фахівців соціономічного профілю. *Соціальна робота: виклики сьогодення*: збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 25–26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 41–46.

37. Кравчина, Т. В. (2024). Формування педагогічної рефлексії у процесі іншомовної підготовки майбутніх фахівців соціономічного профілю методами продуктивного навчання. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності*: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 10–11 жовтня 2024 р.) / Редколегія: О. М. Петровський та ін. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 207–209.

38. Кравчина, Т. В. (2024). Роль педагогічної рефлексії в процесі формування мотивації вивчення іноземної мови у майбутніх фахівців соціономічного профілю. *Сучасна освіта в глобальному і національному вимірах: виклики, загрози, ефективні рішення*: збірник праць I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (з міжнародною участю) (Тернопіль, 17 жовтня 2024 р.). Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 110–121.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

39. Кравчина, Т. В. (2011). Критерії відбору навчального матеріалу з англійської мови. *Вища освіта України*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору», 2(3), SV (29), 194–199.

40. Кравчина, Т. В. (2011). Культура сприйняття як чинник розуміння та інтерпретації іншомовного наукового тексту. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології», 2(2), 5, 210–215.

41. Кравчина, Т. В. (2012). Методологічні засади емпіричного дослідження процесу сприйняття іншомовного наукового тексту. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 5, 95–99.

42. Кравчина, Т. В. (2012). Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх вчителів англійської мови. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 6, 71–75.

43. Сніцар, І. В., Молотай, Л. А., & Кравчина, Т. В. (2012). *Conversational Topics in English. Methodological recommendations for first-year students. Розмовні теми з англійської мови: методичні вказівки для студентів першого курсу*. Хмельницький: ХНУ, 63.

44. Кравчина, Т. В. (2013). Смісловий аналіз іншомовного наукового тексту. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*, IX (51), 327–33.6

45. Кравчина, Т. В. (2014). До питання відбору навчального матеріалу з англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота», 30, 73–76.

46. Кравчина, Т. В. (2014). Розуміння і інтерпретація іншомовного наукового тексту. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, 1(9), 96–105.

47. Кравчина, Т. В. (2015). До питань впливу адаптаційних стратегій на успішність навчання студентів ВНЗ. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. К. : Гнозис. Темат. вип. : Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору, 1(35), VIII (59), 159–166.

48. Кравчина, Т. В. (2016). Арт-технології на заняттях з англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота», 1 (38), 161–164.

49. Кравчина, Т. В. (2016). Лінгводидактичний аспект упровадження інтерактивних методів навчання. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького*. Хмельницький, 4, 32–41.

50. Кравчина, Т. В., & Сніцар, І. В. (2017). Англійська мова професійного спрямування: методичні вказівки для студентів гуманітарних напрямів підготовки. *Professional English: Methodological recommendations for students of humanities*. Хмельницький: ХНУ, 80.

51. Кравчина, Т. В. (2019). Іншомовний текст як джерело розвитку інтелектуальної культури. *Збірник наукових статей Київського міжнародного університету й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*. Серія «Психологічні науки: проблеми і здобутки», 1–2 (13–14), 212–233.

52. Kravchyna, T. (2020). The use of fairy-tales in teaching English. *Збірник наукових статей ПЗВО «Київський міжнародний університет» й Інституту соціальної та політичної психології НАПН України*. Серія: «Психологічні науки: проблеми і здобутки», 2(16), 136–152.

53. Співачук, В. О., Давидюк, Ю. Б., Кравчина, Т. В., & Сніцар, І. В. (2021). *English. Англійська мова: практикум для читання фахових текстів з дисципліни «Іноземна мова» для студентів спеціальності 053 «Психологія»*. Хмельницький: ХНУ, 140.

54. Кравчина, Т. В. (2021). Дистанційне навчання і викладання англійської мови: переваги та недоліки. *OpenEdu*, 11, 71–79. URL : <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.116>

55. Кравчина, Т. В. (2022). Моделі розуміння іншомовного тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія» : науковий журнал, 15, 14–18. URL : <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2022-15-14-18>

АНОТАЦІЇ

Кравчина Т. В. Теорія та практика формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2026.

У дисертації обґрунтовано концепцію формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. З'ясовано сутність, конкретизовано структуру педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю та розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівня її сформованості. Змодельовано та експериментально перевірено дієвість системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки. Виокремлено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови, які сприяють ефективній реалізації запропонованої системи в освітній процес іншомовної підготовки здобувачів освіти соціономічного профілю. Розроблено навчально-методичне забезпечення системи формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки

Ключові слова: рефлексія, педагогічна рефлексія, іншомовна підготовка, професійна підготовка, здобувачі вищої освіти соціономічного профілю, майбутні фахівці соціальної сфери, організаційно-педагогічні умови, система формування педагогічної рефлексії здобувачів вищої освіти соціономічного профілю у процесі іншомовної підготовки, тренінг.

Kravchyna T. V. Theory and practice of forming pedagogical reflection in the process of foreign language training of future specialists of socioeconomic profile. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04 "Theory and methods of professional education". – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2026.

The dissertation study theoretically substantiates and experimentally verifies the system for developing pedagogical reflection of higher education students of socioeconomic profile in the process of foreign language training. The essence of the phenomenon of reflection as a multidimensional formation, considered from philosophical, psychological and pedagogical positions and combining cognitive, communicative, cooperative and personal aspects, is revealed. The multifunctional nature of reflection, which is implemented through value-meaning, motivational-stimulating, regulatory and transformative functions, is determined.

The content of the concept of "pedagogical reflection", which is interpreted as an integrative characteristic of the personality, covering the cognitive, emotional and activity components of self-knowledge and ensuring the integrity of professional development, is specified. The expediency of its formation for future socioeconomic specialists, whose

professional activity is carried out in the context of interaction with people and involves consulting, support, facilitation and social support, is substantiated. The main characteristics of pedagogical reflection (depth, criticality, flexibility, tolerance, communicative plasticity, responsibility) and its mechanisms (reflective output, intentionality, categorization, schematization, objectification of experience) that ensure awareness, analysis and correction of professional activity are determined.

An analysis of foreign language training of higher education students of socio-economic profile in foreign practice is carried out, which is represented by individual-analytical (oriented to self-knowledge and comprehension of professional experience) and activity-game (aimed at modeling real situations of professional interaction) strategies. It is proven that their combination contributes to the development of reflective thinking, self-regulation and increasing the effectiveness of professional training.

The regulatory and legal support for the training of higher education students of socio-economic profile is analyzed, which confirms the presence of a complex of competencies related to the reflective, communicative, analytical and ethical components of professional activity. This highlights the need to integrate pedagogical reflection into the process of foreign language training as an important component of professional competence.

According to the results of the empirical study, it has been established that the pedagogical reflection of practicing specialists in the social sphere is mainly fragmentary in nature and has an insufficient level of systematicity, which justifies the need to create a holistic system of its formation in the process of professional training. The structure of pedagogical reflection has identified components (motivational, content-activity, effective), criteria (motivational-semantic, cognitive-procedural, reflective-emotional) and indicators that allow assessing the dynamics of its development.

The study has developed the author's concept of the formation of pedagogical reflection, which includes methodological, theoretical and technological concepts. The methodological concept is based on a combination of leading approaches (subject-activity, personal-activity, reflective-activity, communicative, competence, system, Gestalt approach) and relevant principles. The theoretical concept reveals the essence and structure of the process of forming pedagogical reflection, and the technological concept determines the stages, means and conditions of its implementation.

The system for developing pedagogical reflection of higher education students of socio-economic profile in the process of foreign language training, which has a block structure (methodological-target, content, operational-procedural and evaluation-result blocks), is substantiated and experimentally tested. The system was implemented in stages (reflective-evaluation, stage of activating personal meaning, activity) in the process of studying the discipline "Foreign Language (English)", as well as through the implementation of a complex of trainings and reflective practicum.

The effectiveness of organizational and pedagogical conditions is proven, in particular the use of interactive technologies, the organization of dialogue interaction in a multi-subject educational environment and the creation of a reflective and developmental educational space. Forms (reflective discussion, polylogue, training, methodological workshop), methods (role-playing and expressive games) and innovative technologies

(“team learning”, project technology, web quest, language portfolio, case method, tandem technology) are tested, which ensure the integration of theoretical and practical training, the development of communicative competence and reflective thinking.

The results of the pedagogical experiment have confirmed the effectiveness of the developed system, which is manifested in the positive dynamics of the development of pedagogical reflection of higher education students of socio-economic profile, an increase in their level of awareness, ability for self-analysis, self-regulation and professional self-development.

Keywords: reflection, pedagogical reflection, foreign language training, professional training, future socio-economic specialists, future specialists in the social sphere, organizational and pedagogical conditions, system for the formation of pedagogical reflection in the process of foreign language training of future socio-economic specialists, training.

Підписано до друку 17.04.2026.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 80 г/м². Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 50 прим. Зам. № 04/26/2-2

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. +38 (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФОП Осадца Ю.В.*